

Genel Yayın: 2885

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüphanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüphanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamayacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

VICTOR HUGO
BİR İDAM MAHKÛMUNUN SON GÜNÜ

ÖZGÜN ADI
LE DERNIER JOUR D'UN CONDAMNÉ

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN
VOLKAN YALÇINTOKLU

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2013
Sertifika No: 40077

EDİTÖR
ALİ ALKAN İNAL

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
NEBİYE ÇAVUŞ

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

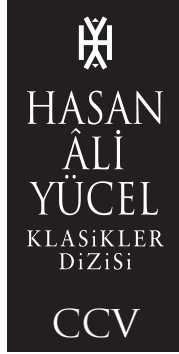
I. BASIM, KASIM 2013, İSTANBUL
XXXV. BASIM, MART 2023, İSTANBUL

ISBN 978-605-360-990-2 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
UMUT KAĞITÇILIK SANAYİ VE TİCARET LTD. ŞTİ.
KERESTECİLER SİTESİ FATİH CADDESİ YÜKSEK SOKAK NO: 11/1 MERTER
GÜNGÖREN İSTANBUL
Tel. (0212) 637 04 11 Faks: (0212) 637 37 03
Sertifika No: 45162

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında
gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
e-posta: info@iskultur.com.tr
www.iskultur.com.tr

VICTOR HUGO

BİR İDAM MAHKÛMUNUN
SON GÜNÜ

FRANSIZCA ASLINDAN ÇEVİREN:
VOLKAN YALÇINTOKLU

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

ÖNSÖZ

Bu kitabın, yazar ismine yer verilmemiş ilk baskılarının başında sadece aşağıdaki satırlar mevcuttu:

“Bu kitabın kaleme alınış nedeni iki türlü anlaşılabilir. Söz konusu olan ya bir bahtsızın son düşüncelerini karaladığı irili ufaklı bir tomar sarı kâğıdın bulunup kaydedilmesi ya da bu talihsiz rastlayan bir adamın, bir filozofun, bir şairin zihninde takıntı halini alan, bütün benliğine hâkim olan, daha doğrusu bütün benliğine hâkim olmasına izin verdiği idam düşüncesinden onu ancak bir kitaba dönüştürerek kurtulmasıdır.”

“Okuyucu bu iki seçenekten kendisine uygun bulunduğunu tercih edecektir.”

Görüldüğü gibi yazar bu kitabın yayımlandığı dönemde bütün düşüncelerini yazıya dökme konusunda tereddüt etmiş, kitabın anlaşılıp anlaşılamayacağını beklemeyi yeğlemiştir. Kitap anlaşıldı. Yazar artık bu masum ve samimi edebi biçimle halka mal etmek istediği siyasi ve toplumsal düşüncelerini açıklayabilir. Şimdi *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*'nün idam cezasının kaldırılması için doğrudan ya da dolaylı bir savunmadan ibaret olduğunu beyan eder ya da daha doğrusu yüksek sesle itiraf eder. Yazarın amacı, gelecek kuşaklar konuyla biraz olsun ilgilenirlerse, bu kitabın seçilmiş herhangi bir mahkûmun, bir suçlunun her zaman kolay olan ve kalıcı olmayan özel savunmasını içermediğini; şu anki ve gelecekteki bütün suçlular için genel ve kalıcı

bir savunma olduğunu; asıl temyiz mahkemesi olan halkın önünde insan haklarının savunulmasının ve dile getirilmesinin doruk noktasını temsil ettiğini; bütün ceza mahkemelelerinin önünde o ilahi dava reddinin, *abhorrescere a sanguine*, sonsuza dek inşa edilmesini dile getirdiğini; bütün büyük davaların derinliklerinde kralın adamlarının kanlı söylevlerinin ikna gücü sayesinde titreştiği belli belirsiz fark edilen o lanetli ve kasvetli sorunu ortaya koyduğunu; mahkeme heyetinin cafacalı karmaşasından arındırılıp aniden bütün gerçekliğiyle görülebileceği, olması gereken, hak ettiği o korkunç yere, mahkemeye değil giyotin sehпасına, hâkimin değil celladın önüne yerleştirilen ölüm kalım meselesini ele aldığını anlamalarıdır.

İşte yapmak istediği buydu. Umutlanmaya cesaret edemese de, gelecek bir gün bu yaptığından dolayı onu takdir edecek olursa daha başka bir ödül istemeyecektir.

Bu yüzden bu kitapta söylediklerini mahkeme salonlarında mahkeme heyetlerinin ve jürilerin karşısındaki suçlu ya da suçsuz bütün tutuklular adına beyan ediyor, tekrarlıyor. Bu kitap herhangi bir hâkime yazılmıştır. Ve savunmanın da yargılama kadar kapsamlı olması için kaleme alınan *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*'nde şahsi, rastlantısal, istisnai, görelî, değişkenlik arz edebilen bir dava, özel bir olay ya da isim tümüyle bir yana bırakılmış, herhangi bir suç nedeniyle, herhangi bir gün idam edilen, herhangi bir mahkûmun savunmasıyla sınırlamaya gitmek (buna sınırlama denilebilirse) zorunda kalınmıştır. Düşüncesinden başka bir araç kullanmaksızın yaptığı derin kazılar mahkeme heyetinin azametinin ortasında bir yüreği kanatabilirse mutlu olacaktır! Kendilerini adil sananları acınacak hale düşürürse mutlu olacaktır! Hâkimin ruhunun derinliklerine inip bazen orada bir insanla karşılaşırsa mutlu olacaktır!

Bu kitap üç yıl önce yayımlandığında bazıları yazarın düşüncesinin tartışılmaya değer olduğunu düşündü. Kimileri

bunun bir İngiliz, kimileri de bir Amerikan kitabı olduğunu iddia etti. Olayların kaynağını binlerce fersah ötede aramak ve caddenizi yıkayan suyun Nil'den geldiğini varsaymak ilginç bir saplantı! Ne yazık ki bu ne bir İngiliz'in, ne bir Amerikalının, ne de bir Çinlinin kitabıdır. Düşüncelerini o kadar uzaklarda arama alışkanlığı olmayan yazar *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*'nü yazmak için bir kitaptan değil, hepimizin ulaşabileceği ve belki de ulaştığı (çünkü bir idam mahkûmunun son gününü hayalinde kim canlandırmamıştır ki?) bir kaynaktan, halka açık olan Grève Meydanı'ndan esinlendi. Giyotinin kırmızı bıçağının altında duran bu lanetli düşünce aklına bir gün oradan geçerken geldi.

O zamandan beri, temyiz mahkemesinin ölüm kararlarını onayladığı her uğursuz perşembe günü pencerelerinin altında seyircileri Grève Meydanı'na çağıran boğuk çılgınlıkları duyan yazarın zihnini saran bu kederli düşünce beynine jandarmaları, cellatları ve kalabalıkları dolduruyor, ona can çekişen bahtsızın son ıstıraplarını saati saatine anlatıyor –şu anda günah çıkartıyor, şu anda saçları kesiliyor, şu anda elleri bağlanıyor–, bu canavarca infaz gerçekleşirken işine gücüne bakan topluma bütün bunları anlatması için zavallı şairi uyarıyor, sıkıştırıyor, iteliyor, sarsıyor, bir şeyler yazmaya çalışıyorsa zihninde taslaklar halinde şekillenen mısraları koparıp öldürüyor, çalışmasını engelliyor, onu başka bir şey düşünmekten alıkoyuyor, takıntı haline geliyor, bütün benliğini sarıyordu. Bu, sabah başlayıp *saat dörde kadar* süren ve idam edilecek bahtsızın bütün duygularını anı anına yaşadığı bir işkenceydi. Ancak saatin lanetli sesi *ponens caput expiravit*'i¹ çaldığında rahat bir soluk alıyor ve zihninin biraz olsun özgürleştiğini hissediyordu. Nihayet, hatırladığı kadarıyla Ulbach'ın infazının ertesi günü bu kitabı yazmaya başladı. O zamandan beri içi rahatladı. Hukuki infaz olarak anılan bu kamu cinayetlerinden biri işlendiğinde, bilinci ona

1 Başımı öne eğip son nefesini verdi. (ç.n.)

artık bu suça ortak olmadığını söyledi ve artık Grève'den toplumun bütün üyelerinin yüzüne sıçrayan kan damlasının alınına değmediğini hissetti.

Yine de bu yeterli değildi. Ellerin yıkamak iyi, kanın akmasını engellemek muhteşemdir.

Bunun üzerine çıtayı yükselterek ölüm cezasına karşı mücadele etmek için daha ulvi, daha kutsal bir görevi üstlendi. Bütün ulusların, devrimlerin kökünden sökemediği tek ağaç olan darağacını yok etmek için uğraşan yüce gönüllü insanların taleplerine ve çabalarına yüreğinin derinliklerinden bağlandı. Önemsiz biri olsa da, balta darbesini indirme ve yüzyıllar boyunca Hristiyan dünyasının üzerinde dikilen eski darağacında altmış altı yıl önce Beccaria'nın açtığı gediği genişletme sırasının kendisine gelmesini sevinçle karşıladı.

Darağacının devrimlerin yok edemediği tek anıt olduğunu söylemiştik. Gerçekten de toplumu budamak, dallarını koparıp, kellesini uçurmak için gelen devrimlerin insan kanına doyduklarına nadir rastlanır, ölüm cezası ellerinden kolayca bırakmadıkları bir bıçaktır.

Yine de ölüm cezasını kaldırmaya layık ve muktedir görünen tek devrimin 1830 olduğunu itiraf edeceğiz. Gerçekten XI. Louis'nin, Richelieu'nün, Robespierre'in barbar cezalarının üstünü çizecek ve yasanın başına insan hayatının dokunulmazlığını yazacak olan yakın dönemlerin en bilge halk hareketine sahip gibi görünüyordu. 1830 devrimi 93'ün satırını parçalamayı hak ediyordu.

Bunu bir an için ümit etmiştik. 1830 Ağustos'unun hoşgörülü ortamında kitlelerin zihninde uysallık ve uygarlık düşünceleri dalgalanıyordu; yürekler güzel bir geleceğin yaklaştığı umuduyla çiçeklenirken ölüm cezasının da huzurumuzu kaçırان diğer kötülükler gibi suskun bir oybirliğinin onamasıyla hemen kaldırılacağını sanıyorduk. Halk eski rejimin kanlı paçavralarını yakıyordu. Biz hepsinin, ölüm

cezasının da diğerleri gibi yandığını sandık. Güven dolu bir saflıkla geçen birkaç hafta boyunca gelecekte özgürlük gibi insan hayatının da dokunulmazlığa sahip olacağını sandık.

Gerçekten de devrimden iki ay sonra Césare Bonesana'nın yüce ütopyasının yasal çerçeveye yerleşmesi için bir girişimde bulunuldu.

Ne yazık ki, bu çarpık, beceriksizce, âdeta ikiyüzlü girişim genel çıkardan farklı bir çıkar için gerçekleşiyordu.

Hatırlanacağı gibi 1830 Ekim'inde Napoléon'un kolonun altına gömülmesinin gündemden düşmesinden birkaç gün sonra bütün meclis ağlamaya, bağırıp çağırmaya başlamıştı. Ölüm cezası sorunu aşağıda bahsedeceğimiz koşullarda masaya yatırıldı; o zaman bütün yasa koyucuların benliğini âdeta ani ve muhteşem bir merhamet kapladı. Herkes konuşuyor, inliyor, ellerini göğe doğru kaldırıyordu. Ölüm cezası, ulu Tanrım! Ne korkunç! Kırmızı cübbesinin içinde saçları ağaran, hayatı boyunca iddiamelerin kanına batırıldığı ekmeği yiyen eski bir başsavcı aniden merhametli bir adama dönüşüp tanrıların giyotinden nefret ettiğine tanık olduğunu açıkladı. İki gün boyunca meclis ağlaşan konuşmacılarla doldu. Bütün salona acıklı yakarışlar, doğaçlama ağıtlar, *Super flumina Babylonis*, *Stabat mater dolorosa* gibi lanetli mezamirlerden oluşan sesler hâkim oldu; meclisin başta gelen konuşmacılardan oluşan ve önemli günlerde harika konserler veren orkestranın çaldığı do majör senfoniye korolar eşlik etti. Bu koroya kimi pes, kimi tiz sesiyle katıldı. Hiçbir şey eksik değildi. Her şey çok hüznü ve doku naklıydı. Özellikle gece oturumunda âdeta Lachaussée'nin beşinci perdesinde olduğu gibi şefkatli, babacan, içler acısı tavırlar sergilendi. Olan bitenlerden hiçbir şey anlamayan iyi niyetli halkın gözlerinde yaşlar vardı.²

2 Burada o günkü meclis oturumunda söylenen her şeye aynı küçümsemeyle yaklaşmadığımızı belirtelim. Ara sıra güzel ve saygın sözler edildi. M. de Lafayette'in ciddi ve net söylevini de, M. Villemain'in küçük bir farklılıkla o doğal karşı çıkışını da herkes gibi alkışladık. (V.H.)

Neler oluyordu? Ölüm cezası mı kaldırılıyordu?

Hem evet hem hayır.

İşte olanlar:

Salonlarda karşılaşıp kibarca sohbet edilecek, eğitilmiş, üst tabakadan dört adam siyasetin üst katmanlarında Bacon'un *suç*, Machiavelli'nin *teşebbüs* olarak değerlendirilecekleri cüretkâr bir darbeye kalkışmışlardı. Oysa acımasız yasa suç ya da teşebbüsü ölümle cezalandırıyordu. Bu dört bahtsız Vincennes'in sivri kemerlerinin altında üç renkli kokart takmış üç yüz kişinin gözetiminde tutuklular. Ne yapmak ve nasıl yapmak gerekiyordu? Anlayacağınız üzere sizin ve benim gibi eğitilmiş, *üst tabakadan dört adamı* kaba sicimlerle iğrenç bir şekilde bağlayıp adı söylenmemesi gereken o memurla sırt sırta oturmuş olarak arabayla Grève'e götürmek imkânsızdı. Henüz maundan yapılmış bir giyotin de yoktu!

Hey! Yapacak tek şey ölüm cezasını kaldırmak!

Bunun üzerine meclis çalışmaya koyuldu.

Dikkat edin beyler, daha dün bu cezanın kaldırılmasını bir ütopya, bir teori, bir düş, bir çılgınlık, bir şiir olarak değerlendiriyordunuz. Dikkatinizi ilk kez o arabaya, o kalın iplere, o kıpkırmızı korkunç düzeneğe yönelttiniz ve o iğrenç aletin bir anda gözünüze ilişmesi çok tuhaf.

İşte söz konusu olan buydu! Ey halk, ölüm cezasını sizin için değil bakanlık görevine gelebilecek biz vekiller için kaldırıyoruz. Guillotin'in düzeneğinin toplumun üst katmanlarını rahatsız etmesini istemiyoruz. Onu kırıyoruz. Bu herkesin işine gelirse sorun yok, ama biz sadece kendimizi düşündük. Ucalegon yanıyor. Ateşi söndürelim. Çabuk celâdı kovup yasanın üzerini çizelim.

Böylece bencilliklerin oluşturduğu bir bileşim en güzel toplumsal birliktelikleri yozlaştırıp yok eder. Beyaz mermerin içindeki siyah damar her yanı kaplar ve heykelinizi yeniden yapmak için her an yontu kaleminin altında bekler.

Kuşkusuz burada dört bakanın³ kellelerini isteyenlerden olmadığımızı açıklamaya gerek yok. Bu bahtsızların tutuklanması ile teşebbüslerine duyduğumuz büyük öfke bizde olduğu gibi herkeste derin bir merhamet duygusuna dönüştü. İçlerinden bazılarının aldıkları eğitimden dolayı önyargılı olduklarını, 1804 komplolarının fanatik ve tutkulu mimarı olarak devlet hapisanelerinin nemli gölgelerinde saç yaşından önce ağaran şeflerinin beyninin yeterince gelişkin olmadığını, ortak yazgılarının lanetli zorunluluklarını, monarşinin 8 Ağustos 1829'da doludizgin atıldığı bu yokuşta durmanın olanaksızlığını, kralın o zamana kadar pek de hesaba katmadığımız etkisini, özellikle de bahtsızlıklarının üzerini içlerinden birinin kraliyetin gücü olarak saygınlıkla örttüğünü düşündük. Onların hayatlarını sürdürmesini bütün içtenliğiyle isteyen bizler bunun için kendimizi feda etmeye hazırдық. Mümkün olmasa da günün birinde onlar için Grève Meydanı'nda bir giyotin sehpaşası kurulursa, o düzeneği alaşağı etmek için bir ayaklanma çıkacağından –bu bir hayal de olsa her an gerçekleşecekmiş gibi zihnimizin bir köşesinde muhafaza etmek isteriz– ve bu satırların yazarının da o kutsal ayaklanmaya katılacağından hiç kuşku duymuyoruz. Çünkü toplumsal kriz esnasında bütün giyotin sehpaşalarının en iğrenci, en lanetlisi, en uğursuzu olan ve kökünden kazınması en çok gerekenin siyasi giyotin sehpaşası olduğunu söylemek zorundayız. Kaldırımlarda kök salan bu türden bir giyotin sehpaşası kısa sürede toprağın her yanından sürgünler halinde fışkırrı.

Devrim dönemlerinde düşen ilk başa dikkat edin. Halkın iştahını açar.

Bu yüzden şahsi olarak dört bakanın idamına karşı çıkanlarla ve duygusal olduğu kadar politik nedenlerle ölüm

3 25 Temmuz 1830'da Kral X. Charles'ın talimatıyla Anayasa'daki basın ve düşünce özgürlüğünü askıya alan, seçim yasına değişiklik getiren karar-nameleri desteklemiş olan Başbakan Jules de Polignac, Adalet Bakanı Jean de Chantelauze, Din İşleri Bakanı Martial de Guernon-Ranville, İçişleri Bakanı Pierre-Denis de Peyronnet. (ç.n.)

cezasının reddeden her girişimle hemfikirdik. Sadece meclisin ölüm cezasını başka bir vesileyle kaldırmasını tercih ederdik.

Ölüm cezasının kaldırılması hakkındaki bu önemli teklif Tuileries'den Vincennes'a düşen dört bakan için değil, ama anayolların önünüze çıkan ilk hırsızı için, sokakta yanınızdan geçerken bakmaya tenezzül bile etmediğiniz, isimlerini ağzınıza bile almadığınız, tozlu dirseklerinin ceketlerinize değmesinden kaçındığınız, çocukluğunda çamurlu kavşaklarda çıplak ayaklarıyla koşan, kışın rıhtımlarda titreyen, akşam yemeği yediğiniz M. Véfour'un mutfağının havalandırma deliklerinde ısınan, çöplükten çıkardığı bir ekmek kabuğunu yemeden önce kurutan, bir metelik bulmak için bütün gün bir çiviyle çamur birikintilerini karıştıran, kralın şenliklerini ve onun gibi ücretsiz olan Grève'deki infazları izlemekten başka bir eğlencesi olmayan, açlıkla hırsızlığa, hırsızlıkla ölüm cezasına sürüklenen, üvey analık eden bir toplumun öksüz çocuğu olarak on iki yaşında cezaevine giren, on sekiz yaşında küreğe, kırkında giyotine mahkûm edilen, iyi yürekli, ahlaklı, yararlı olmaları için bir okulun ve bir atölyenin yeteceği, ama sizin tıpkı gereksiz bir yükümüğü gibi kâh Toulon'un kırmızı karınca yuvasına, kâh Clamart'ın ıssız zindanına gönderdiğiniz, özgürlüklerinden sonra hayatlarını da ellerinden aldığınız o sefillerden biri için getirilseydi, o zaman bu oturumunuz yüce, kutsal, soylu, saygıdeğer olarak anılacaktı. Trento'nun saygın rahiplerinin sapkınları dine dönmeleri için, *quoniam sancta synodus sperat haereticorum conversionem*, Tanrı'nın kanatları altına, *per viscera Dei*, konsile davet etmelerinden beri hiçbir insan topluluğu dünyaya bundan daha yüce, daha seçkin, daha merhametli bir gösteri sunamayacaktı. Gerçekten güçlü ve yüce olanların gerçekten zayıf ve küçük olanlar için endişelendiğinin daima göstergesi olacaktı. Brahman rahipler kurulunun bir paryanın davasını sahiplenmeleri güzel olacaktı. Oradaki

paryanın davası buradaki halkın davasıdır. Ölüm cezasını bu felaketin kendi başınıza gelmesini beklemeksizin halk için kaldırsaydınız, siyasi bir başyapıttan da öte toplumsal bir başyapıt ortaya koyacaktınız.

Oysa ölüm cezasını darbe girişiminde bulunurken suçüstü yakalanmış dört bahtsız bakanı kurtarmak için kaldırarak siyasi bir başyapıtı bile beceremediniz!

Sonra ne oldu? İçten davranmadığınız için kimse size güvenmedi. Halk kandırılmak istendiğini anlayınca sorunun ele alınış tarzına öfkelenip bütün ağırlığını üzerinde hissettiği ölüm cezasına garip bir şekilde destek oldu! Halkı bu konuma sizin beceriksizliğiniz sürükledi. İçtenliksiz ve dolaylı bir şekilde yaklaştığınız bu sorunu uzun bir süre için riske attınız. Komedi oynarken ıslıklandınız.

Yine de bazıları bu kaba güldürüyü ciddiye alma iyiliğini gösterdiler. O ünlü oturumun hemen ardından dürüst bir adam olan adalet bakanı başsavcılara bütün ölüm cezalarının belirsiz bir süre için ertelenmesi talimatını verdi. Bu görünüşte önemli bir adımdı. Ölüm cezası karşıtları rahat bir soluk aldı. Ama yanlıgıları uzun sürmedi.

Bakanların davası bilemediğim bir kararla sona erdiğinde dört hayat kurtuldu. Ham kalesinin zindanı ölümle özgürlük arasındaki mekân olarak seçildi. Bu farklı düzenlemeler bir kez hayata geçirildiğinde yönetici devlet adamlarının içindeki bütün korku kayboldu ve korkuyla birlikte insanlık da yok olup gitti. Artık ölüm cezasının kaldırılması gündeme gelmedi ve ona ihtiyaç kalmayınca ütopya yeniden ütopya, teori yeniden teori, şiir yeniden şiir haline dönüştü.

Yine de beş altı aydan beri cezaları ertelendiği için yaşayacaklarından emin olan, rahatça soluk alarak cezaevi avlularında gezinen birkaç bahtsız adli mahkûm vardı. Ama biraz bekleyin.

Doğrusu bu ya, cellat çok korkmuştu. Yasa koyucularımızın insanlıktan, insan sevgisinden, ilerlemeden söz ettikle-

rini duyduğu gün işinin bittiğini sanmıştı. Sefil, temmuz güneşinde tıpkı gün ışığına maruz kalan gecekuşu gibi giyotinin altına kıvrılıp saklanmış, kendini unutturmaya çalışmış, kulaklarını tıkayıp soluk almaya bile cesaret edememişti. Altı aydan beri ortada yoktu ve hiçbir hayat belirtisi göstermiyordu. Yine de karanlıklarda yavaş yavaş içi rahatlamıştı. Meclisten gelen haberleri dinlemiş, isminin telaffuz edildiğini duymamıştı. Artık onca korktuğu tumenturaklı sözler edilmiyor, *Suçlar ve Cezalar Hakkında* kitabıyla ilgili gösterişli yorumlar yapılmıyordu. Başka şeylerle, ciddi bir toplumsal sorunla, bir taşra yoluyla, bir opera-komik için uygulanacak devlet desteğiyle, bir buçuk milyarlık devasa bütçede yüz bin franklık açıkla uğraşılıyordu. Kimse onu, kelle uçurucuyu düşünmüyordu. Bunu fark ettiğinde sakinleşti, başını deliğinden çıkarıp her yana baktı. La Fontaine'in faresi gibi önce bir, ardından bir adım daha attı, sonra bütün bedenini altından çıkarmayı göze alıp giyotinin üzerine sıçradı, onu onardı, sildi, okşadı, bıçağını indirip kaldırdı, parlattı, işsizlikten paslanan yaşlı düzeneğini yağladı; birden geri dönüp önüne çıkan ilk cezaevinden hayatının güvence altında olduğunu sanan o bahtsızlardan birini saçlarından yakaladı, kendine doğru çekti, gömleğini çıkarıp ellerini bağladı ve böylece infazlar yeniden başladı.

Bütün bunlar ürkütücü de olsa tarihsel bir gerçekliği yansıtır.

Evet, bu bahtsız mahkûmları altı aylık bir ertelemeye hayata yeniden döndürmüş, ardından günün birinde neden-siz yere, hiç gereği yokken, niçin olduğu da iyi bilinmeden, *keyfi olarak*, bir sabah bu kararı yok sayıp bütün bu insanları düzenli bir şekilde giyotinin soğuk pençesine yollamışlardı. Ulu Tanrım! Size bütün bu adamların yaşamasının bize ne zararının dokunacağını soruyorum. Fransa'da herkesin solumasına yetecek kadar hava yok mu?

Bir gün Adalet Bakanlığı'nın hiçbir şeyi umursamayan sefil bir memurunun iskemlesinden kalkıp, —Tamam! Artık

kimse ölüm cezasının kaldırıldığını sanmasın! Artık giyotinin zamanı geldi! demesi için bu adamın yüreğinde korkunç bir değişimin yaşanmış olması gerek.

Zaten temmuz ertelemesi iptal edildiğinden beri infazlara hiçbir zaman görülmemiş acımasız koşulların eşlik ettiğini, Grève'in ölüm cezasının korkunçluğunu hiçbir zaman bundan daha iğrenç bir şekilde sergilemediğini belirtelim. Korkunun katlanarak artışı kan yasasını yeniden yürürlüğe koyan adamların cezasıdır. Kendi eserleriyle cezalandırılmalarını dileyelim. Yerinde olur.

Burada bazı infazların ne kadar acımasız, ne kadar alçakça olduğunu izah edebilmek için birkaç örnek verelim. Kralın savcılarının karılarının sınırlarını bozmalı. Bir kadın bazen vicdan demektir.

Güney'de, geçen eylül ayının sonlarına doğru, zamanı, yeri, mahkûmun ismini tam olarak hatırlayamasak da, karşı çıkan olursa ispatlayabileceğimiz bir infaz yaşandı, sanırım yerin adı Pamiers'ydi. Evet, eylül ayının sonunda, cezaevinde sakın sakın kâğıt oynayan bir adama iki saat sonra ölmesi gerektiği bildirildi. Altı aydan beri ölümü hiç düşünmeyip unuttuğu için bütün bedeni titredi; tıraş edildi, elleri, ayakları bağlandı, günah çıkartıldı; sonra dört jandarmanın eşliğinde kalabalığın arasından arabayla giyotin sehпасına götürüldü. Buraya kadar her şey normal. Bu işler böyle yürür. Cellat rahipten teslim aldığı mahkûmu sehпaya yatırıp, argo deyişle *fırına sürüp* bıçağı aşağı bırakmış. Güçlkle harekete geçen ağır demir üçgen yivlerden sarsılarak aşağı düşüp adamı öldürmeden boynunu yardığında dehşet anları başlamış. Adam korkunç bir çığlık atmış. Canı sıkılan cellat bıçağı yukarı çekip yeniden bırakmış. Mahkûmun boynunu ikinci kez ısiran bıçak yine koparamamış. Mahkûmla birlikte kalabalık da haykırmaya başlamış. Üçüncü darbenin bu işi bitireceğini uman cellat bıçağı yeniden yukarı kaldırıp aşağı bırakmış. Sonuç yine aynı. Mahkûmun ensesin-

den üçüncü bir kan deresi akmasına rağmen üçüncü darbe de başı koparamamış. Kısa keselim. Beş kez inip kalkan bıçak inleyen ve canlı başını sallayarak merhamet dileyen mahkûmu öldürememiştir! Öfkelenen halk yerden aldığı taşları sefil cellada fırlatmıştır. Giyotinin yanından kaçan cellat jandarmaların atlarının arkasına sığınmıştır. Ama daha sonuna gelmedik. Giyotin sehpasında tek başına kaldığını fark eden mahkûm boynundan kanlar fışkırırken omzundan sarkan yarı kesik başını tutarak ürkütücü bir şekilde doğrulup boğuk çığlıklarla kafasının koparılmasını istemiştir. Merhamet duygularıyla coşan halk jandarmaları zorlayıp ölüm cezasını beş kere çeken bahtsızın yardımına koştuk üzereyken, celladın yirmi yaşında bir genç olan uşağı giyotin sehpasına çıkıp mahkûma ellerini çözeceği için sırtını dönmesini söylemiş ve hiçbir endişe duymadan söyleneni yapan can çekişen adamın sırtına sıçrayıp elindeki kasap bıçağıyla boynunun hâlâ kopmayan kısmını acımasızca kesmiştir. Evet, bütün bunlar yaşanmış gerçeklerdir.

Yasaya göre bu infaza bir hâkimin eşlik etmesi gerekiyordu. Bir el işaretiyle her şeyi durdurabilirdi. Peki bir insan katledilirken bu adam arabasının içinde ne yapıyordu? Katillerin bu cezalandırıcısı, gündüz vakti gözlerinin önünde, atlarının soluklarının eşliğinde, arabasının penceresinin arkasında bir adamın katledilişini izlerken ne yapıyordu?

Ve bu hâkim yargılanmadı! Ve bu cellat yargılanmadı! Ve yasaların Tanrı'nın bir kulunun kutsal şahsiyetini böyle canavarca yok etmesi hakkında hiçbir mahkeme soruşturma başlatmadı!

XVII. yüzyılda, Richelieu ve Christophe Fouquet zamanında, o barbar ceza yasasının uygulandığı dönemde M. de Chalais, Nantes'taki Bouffay Meydanı'nda kılıç yerine fırocı keseri kullanan beceriksiz bir askerin indirdiği otuz dört darbeyle⁴ öldürüldü, ancak Paris parlamentosu tarafından

4 La Porte yirmi iki darbe olduğunu söyler. Aubery ise otuz dört darbe olduğunu ve M. de Chalais'nin yirminci darbeye kadar haykırdığını belirtir. (V.H.)

yasalara aykırı bulunan bu infaz hakkında dava açıldı ve Richelieu ile Christophe Fouquet yerine asker cezalandırıldı. Kuşkusuz derinliklerinde adaletin yattığı bir adaletsizlikti.

Şimdiki olay o kadar önemli değil. Temmuzdan, meclisin ağlayıp sızladığı o ünlü oturumdan bir yıl sonra o uysal geleneklerin ve ilerlemenin yaşandığı dönemde gerçekleşen bir olayın üstü tamamen kapatıldı. Paris gazeteleri haberi kısa bir başlık halinde verdi. Kimse endişelenmedi. Sadece giyotinin *o yüce görevi yerine getiren kişiye zarar vermek isteyen biri tarafından* özellikle parçalandığı öğrenildi. Uşağı kendini kovan cellattan intikam almak için bunu yapmıştı.

Bu küçük bir yaramazlıktan başka bir şey değildi. Devam edelim.

Üç ay önce Dijon'da giyotin sehпасına bir kadın getirildi. (Bir kadın!) Doktor Guillotin'in bıçağı bu kez de işini iyi göremedi. Kafa tamamen kesilmedi. Bunun üzerine celladın uşakları kadının ayaklarına sarılıp çekiştirerek bahtsızın çığlıkları arasında bedeni kafadan ayırmayı başardılar.

Paris'te gizli infazların gerçekleştiği döneme dönelim. Temmuzdan sonra Grève'de kelle uçurmaya cesaret edemeyen korkak ve alçaklar bakın ne yaptılar. Son olarak Bicêtre'de, sanırım adı Désandrieux olan bir idam mahkûmunu her tarafı sürgülenmiş, kilitlenmiş, iki tekerlekli bir valize kapatıp hiç gürültü çıkarmadan, halka fark ettirmeden jandarmaların eşliğinde ıssız Saint-Jacques kapısına götürdüler. Sabah sekizde, gün aydınlanmak üzereyken oraya geldiklerinde yeni kurulmuş bir giyotin sehпасı hazır bekliyordu ve seyirci olarak bu beklenmedik düzeneğin kenarındaki taş yığınlarının üzerine oturmuş yirmi beş otuz kadar çocuk vardı. Hemen valizden çıkardıkları adamın başını bir soluk alacak zaman bırakmadan gizlice, sinsice, utanmazca kestiler. Buna yüksek adaletin kamusal ve resmî bir görevi deniyor. Alçakça bir gülünçlük!

Acaba kralın adamları uygarlık sözcüğünden ne anlıyorlar? Uygarlığın neresindeyiz? Adalet üçkâğıtçılık ve düzenbazlık yapacak kadar, yasa yedek çözümler bulacak kadar alçaldı! Korkunç!

Toplum ona bu denli acımasızca, adaletsizce davrandığına göre idam mahkûmu olmak demek ki çok dehşet verici bir şey!

Yine de adil davranalım, infaz tamamen gizlenmedi. Sabah Paris kavşaklarında ölüm kararı bağırılarak ilan edildi ve broşürler satıldı. Görünen o ki bu satışlarla geçinen insanlar var. Anlıyor musunuz? Bir bahtsızın suçundan, cezasından, çektiği işkenceden, yirmi santime satılan kâğıtlarla bir kazanç sağlanıyor. Kanla kirlenmiş bu paradan daha iğrenç bir şey düşünebiliyor musunuz? Bu paraları kim topluyor?

İşte yeterince olay. Dahası fazla. Bütün bunlar korkunç değil mi?

Ölüm cezasını savunmak için söyleyecek neyiniz var?

Bu soruyu ciddi bir yanıt verilmesi için geveze aydınlara değil, ceza hukuku uzmanlarına soruyoruz. Ölüm cezasını diğer konular gibi aykırı bir düşünce olarak mükemmel bulanların olduğunu biliyoruz. Bazıları da ona saldıranlardan nefret ettikleri için ölüm cezasını benimserler. Onlar için ölüm cezası neredeyse edebi, şahsi, özel isimlerle ilgili bir konudur. Bu kıskanç kişiler arasında iyi niyetli hukukçular olduğu gibi büyük sanatçılar da yer alır. Joseph Grippa, Filangieri'den; Torregiani, Michelangelo'dan; Scudéry, Corneille'den geri kalmaz.

Biz onlara değil, tam olarak kanun adamlarına, mantıkçılara, tartışmacılara, ölüm cezasını ölüm cezası olduğu için, güzelliğinden, iyiliğinden, zarafetinden dolayı sevenlere hitap ediyoruz.

Gerekçelerine bir bakalım.

Yargılayanlar ve mahkûm edenler ölüm cezasının toplumdaki kendisine zarar veren ve daha sonra da zarar verebi-

lecek olan birini uzaklaştırmanın önemi nedeniyle gerekli olduğunu söylüyorlar. Sadece bu söz konusu olsaydı, müebbet hapis cezası yetecekti. Öldürmek neye yarar? Hapishaneden kaçılabileceğini söyleyerek itiraz edeceksiniz, öyle değil mi? Nöbetçileriniz görevlerini iyi yapsınlar. Demir parmaklıkların sağlamlığına güvenmiyorsanız, hayvanat bahçelerini açmaya nasıl cesaret ediyorsunuz?

Zindancının yeterli olduğu yerde cellada gerek yoktur.

Ama devam ediliyor. Toplumun intikamını alması, cezalandırması gerekiyor. Ne biri ne diğeri. İntikam almak bireyseldir, cezalandırmak Tanrı'nın işidir.

Toplum ikisinin arasında, cezanın altında intikamın üzerinde yer alır. Böylesine büyük ve böylesine alçak iki şey ona uygun düşmez. “İntikam almak için cezalandırmak” yerine *iyiliğe yönelmek için düzeltmelidir*. Ceza hukuku uzmanlarının yöntemini bu şekilde dönüştürürseniz, bunu anlar ve katılırız.

Üçüncü ve sonuncu gerekçe örnek teşkil etmesi düşüncesi. — Örnek göstermek gerek! Suçluları bekleyen kadere izleterek onları taklit etmeye kalkışacakları korkutmak gerek! İşte Fransa'daki beş yüz mahkemenin o sürekli tekrarladıkları cümle neredeyse harfi harfine böyle. Ama biz öncelikle örnek istemiyoruz. İnfazların gösteri haline dönüşmesinin beklenen etkiyi yaratmadığını, halkı eğitmediğini, moralini bozduğunu, içindeki bütün duyarlılığı ve erdemi yok ettiğini ileri sürüyoruz. Kanıtlar saymaya kalksak beynimizi tamamen dolduracak kadar bol. Yine de çok yakın bir tarihte, bu satırları yazmamızdan on gün önce, 5 Mart'ta, karnavalın son gününde yaşanan bir olayı anlatacağız. Saint-Pol'de Louis Camus adlı bir kundakçının idamının hemen ardından maskelilerden oluşan bir grup üzerindeki kan hâlâ tüten giyotin sehпасının etrafında dans ettiler. Örnekler göstermeye devam edin! Karnavalın son günü size nanik yapıyor.

Bu deneyimlere rağmen, hâlâ her zamanki örnek teorinizde ısrarlıysanız, o zaman tam anlamıyla canavarlaşıp bize XVI. yüzyılı, her türden işkenceyi, Farinacci'yi, işkenceci sorgu hâkimlerini, darağacını, çark işkencesini, odun yığınlarını, direğe çekmeyi, kulakları kesmeyi, kolların bacakların dört at tarafından koparılmasını, canlı canlı çukura gömülmeyi, kazanlarda canlı canlı kaynamayı, Paris'in bütün kavşaklarında herhangi bir dükkân gibi açık duran ve üzerinde hiç durmadan taze insan etinin sergilendiği cellat kütüğünü, on altı taş sütunuyla, o kaba temel taşlarıyla, kemik dolu mahzenleriyle, kirişleriyle, kancalarıyla, iskeletlerin sarktığı zincirleriyle, karga pislikleriyle lekelenmiş alçıdan tepesiyle, yan yana duran darağaçlarıyla ve kuzeydoğu rüzgârlarının geniş esintiler halinde bütün Temple Mahallesi'ne taşıdığı ceset kokularıyla Montfaucon'u geri getirin. Bize Paris celladının bütün kalıcılığı ve heybetiyle o devasa barınağını getirin. Keyfiniz bilir! İşte yeterince örnek. İşte iyi anlaşılan ölüm cezası. İşte daha kapsamlı bir işkence sistemi. İşte iğrenç ama korkunç olan.

Veya İngiltere'deki gibi yapın. Bir ticaret ülkesi olan İngiltere'de, Dover kıyısında yakalanan bir kaçakçı *örnek olsun diye* asılır, *örnek olsun diye* darağacında asılı bırakılır; ama hava koşulları nedeniyle çürümemesi için cesedin üzeri katranlanmış bir örtüyle kaplanır, böylece örtünün sık sık değiştirilmesi gerekmez. Ey tasarruf ülkesi! Asılanları katranlıyor!

Yine de bunun bir mantığı vardır. Bu tarz, örnek olma düşüncesinin en insani şekilde anlaşılmasını sağlar.

Ama siz Paris'in dış bulvarlarının en ıssız köşesinde zavallı bir adamın kellesini alçakça uçurarak bir örnek gösterdiğinizde ciddi bir şekilde inanıyor musunuz? Grève'de, gün ortasında, kabul; ama Saint-Jacques kapısında, ama sabahın sekizinde! Oradan kim geçer? Oraya kim gider? Orada bir adamı öldürdüğünüzü kim bilir? Orada bir örnek oluşturun-

duğunuz kim fark eder? Bu infaz kime örnek olur? Hiç kuşkusuz bulvarın ağaçlarına.

Kamu adına idamları gizlice infaz ettiğinizi anlamıyor musunuz? Saklandığınızı, eserinizden utanıp korktuğunuzu, *discite justitiam moniti*⁵ nizi⁵ gülünç bir şekilde gevelediğinizi, haklılığınızdan pek de emin olmadığınızı ve sıradan bir şeymiş gibi kafaları keserken ne yaptığınızı tam olarak bilmediğiniz için ruhunuzun sarsıldığını, affladığınızı, kaygılandığınızı anlamıyor musunuz? Sizden önceki parlamenterlerin vicdan huzuruyla yerine getirdikleri bu kan dökme görevinin yüreğinizin derinliklerinde toplumsal ve ahlaki değerleri yok ettiğini hissetmiyor musunuz? Geceleri yatağınızda sık sık dönüyor musunuz? Sizden öncekiler infaz emirleri verseler de hukuk çerçevesinde adil, haklı olduklarına inanıyorlardı. Jouvenel des Ursins hâkim olduğuna inanıyordu; Elie de Thorette hâkim olduğuna inanıyordu; Laubardemont, La Reynie ve Laffemas hâkim olduklarına inanıyorlardı; sizler vicdanen katil olup olmadığınızdan tam olarak emin değilsiniz!

Grève yerine Saint-Jacques kapısını, kalabalıklar yerine ıssızlığı, gün ışığı yerine alacakaranlığı tercih ediyorsunuz. İşinizi kararlı bir şekilde yapamıyorsunuz. Gizleniyorsunuz!

İşte ölüm cezasının bütün gerekçeleri çürütüldü. İşte mahkeme heyetlerinin bütün muhakemeleri hükmünü kaybetti. İddianamelerin bütün kırıntıları süpürülüp küle dönüştü. Mantiğin en ufak bir teması makul olmayan muhakemelerin hepsini geçersiz kılar.

Artık kralın adamları biz jüri üyelerine, biz insanlara gelip yumuşak bir ses tonuyla toplumu korumak, kamu vicdanını rahatlatmak, örnekler oluşturmak için kelle istemesinler. Bütün bunlar söz oyunundan, tumturaklı, hiçbir anlamı olmayan çığırkanlıktan ibaret! Şişirilmiş balonlarını bir topluığne darbesiyle söndürün. İyilik taslayan bu boş lafların ardında sadece yürek katılığını, acımasızlığı,

---

5 Adaleti öğrenin. (ç.n.)

barbarlığı, görevini yerine getirdiğini kanıtlama arzusunu, maaşını alabilme ihtiyacını göreceksiniz. Kesin sesinizi, ahmaklar! Hâkimin kadife pençesinin altında celladın turnakları hissedilir.

Bir kraliyet başsavcısının kim olduğunu soğukkanlılıkla düşünmek zor iştir. Hayatını insanları giyotin sehпасına göndermekle kazanan bu adam Grève Meydanı'ndaki infazların baş sorumlusudur. Zaten üsluba ve edebiyata düşkün, iyi konuşan ya da öyle sanan, ölüm kararını talep etmeden önce gerekirse bir iki Latince mısra okuyan, insanlar üzerinde etki yaratmaya çalışan, özsaygısına önem veren bir beyefendidir, ey sefalet! Birilerinin hayatının söz konusu olduğu bir yerde onun ulaşması imkânsız görünen kendine özgü idolleri, klasik modelleri, Bellart'ı, Marchangy'si, herhangi bir şair gibi örnek aldığı Racine'i, Boileau'su vardır. Duruşma sırasında giyotinden yana olmak onun görevi, mesleğidir. Edebi bir eser olan ve kadınların hoşuna gitmesi gereken iddianamesini metaforlarla süsleyip alıntılarını parfümleriyle donatır. Kelime dağarcığında taşra için henüz çok yeni olan beylik sözler bulunur, ifade tarzı kibardır, bir yazar gibi özenli, incelikli davranır. Gerçeği yansıtan sözcüklerden Delille ekolünün trajik şairleri gibi nefret eder. Nesnelere isimlerini kullanmaktan korkmayın. Yazıklar olsun! Yalınlığı sizi isyan ettirecek düşüncelerini sıfatlarla süsleyerek gizler. M. Samson'u saygıdeğer kılar. Bıçağın üstünü örter. Giyotini hafifçe süsler. Kırmızı sepeti imalarla anlaşılabilir hale getirir. Neyin ne olduğu anlaşılabilir. Her şey yavan ve kılıfına uygundur. Altı hafta sonra giyotin sehпасı kurduracak olan bir söylevi geceleri çalışma odasında keyfince ve elinden geldiğince hazırlarken gördünüz mü? Onu bir suçlunun başını yasanın en lanetli maddesine uygun kılmak için kan ter içinde çalışırken gördünüz mü? Bir sefilin boynunu tutarsız bir yasaya dayanarak testereyle kestiğini gördünüz mü? İçinden ölüm cezasını çıkarmak için bir metne mecaz-

lar ve farklı anlamlarla kullandığı sözcükler karışımını nasıl kattığını fark ettiniz mi? O iddianamesini yazarken masasının altında, ayaklarının dibinde celladın durduğu ve zaman zaman yazmaya ara verip ona köpeğine seslenen bir sahip gibi: — Sakin ol! Sakin ol! Kemiğini vereceğim! dediği doğru değil mi?

Aslında özel hayatında kralın bu adamı Père-Lachaise'in bütün mezar taşlarında yazdığı gibi dürüst bir adam, iyi bir baba, iyi bir oğul, iyi bir koca, iyi bir dost olabilir.

Yasanın onu bu lanetli görevi yerine getiremeyecek hale düşüreceği günün yakın olduğunu umut edelim. Günümüzün uygarlığı belli bir zaman içinde ölüm cezasını ortadan kaldırmalıdır.

Bazen ölüm cezasının savunucularının bu konuyu yeterince düşünmediklerine inanmaya çalışılır. Ama hangi suç olursa olsun onu toplumun vermediği ve kaldırmaya çalıştığı bu aşırıya kaçan hakla, cezaların en telafi edilmezi olan bu cezayla birlikte teraziye koyun!

İki seçenek var:

İlki ailesi, ebeveyni, bu dünyada kimsesi olmayan bir insan. Bu durumda hiç eğitim almamış, kimse ona aklını ve yüreğini geliştirmesi için özen göstermemiştir; o zaman bu bahtsız öksüzü hangi hakla öldürüyorsunuz? Onu tutunacak bir dalı, bir hamisi olmadan sokaklarda süründüğü çocukluğundan dolayı cezalandırıyorsunuz! Ona kendi dayattığınız dışlanmışlığın suçunu yüklüyorsunuz! Bahtsızlığının suç işlemesine neden olmasını sağlıyorsunuz! Kimse bu cahil adama ne yaptığını öğretmedi. Hatası kendinin değil kaderidir. Bir masuma darbe indiriyorsunuz.

Veya bu adamın bir ailesi vardır; o zaman boynunu kestiğiniz darbenin sadece onu öldürdüğünü, babasının, annesinin, çocuklarının bu durumdan hiç etkilenmeyeceğini mi sanıyorsunuz? Hayır. Onun kellesini uçururken bütün ailesini de öldürüyorsunuz. Ve yine masumları yok ediyorsunuz.

Nereden bakılırsa bakılsın masumlara darbe indiren kör ve beceriksiz bir ceza yasası!

Ailesi olan bu adamı, bu suçluyu hapse atıyorsunuz. Cezaevinde hâlâ ailesi için çalışabilir. Ama bunu mezarın dibinde nasıl yapacak? Ve babalarını, yani ekmeklerini ellerinden aldığınız o küçük erkek ve kız çocukları içiniz ürpermeden düşünebiliyor musunuz? On beş yıl sonra bu ailenin erkek çocuklarını küreğe, kız çocuklarını bedenlerini satmaya mahkûm ettiğinizin farkında mısınız?

Sömürgelerde bir köleye ölüm cezası verildiğinde efendisine bin frank tazminat ödenir. Nasıl! Demek efendinin zararını telafi edip ailesine tazminat vermiyorsunuz! Burada da bir insanın elinden sahip olduklarını almıyor musunuz? Efendisinin kölesi olmak dışında babasının mirasçısı, karısının, çocuklarının geçimlerinin sağlayıcısı olmak gibi kutsal bir konumu yok mudur?

Sizin katil yasanıza inanmıştık. İşte şimdi de hırsızlık yasanıza inandık.

Bir şey daha. Bu adamın ruhunun ne durumda olduğunu biliyor musunuz? Onu kolayca öldürmeye cesaret edebiliyor musunuz? Eskiden halk en azından hayatın son anında havadaki dinî esintinin en katı yürekleri bile yumuşatacağına, bir mahkûmun tövbekâr olacağına, toplum bir dünyayı kapatırken dinin yeni bir dünyanın kapısını açacağına, her ruhta Tanrı inancı olduğuna, darağacının sadece gökle dünya arasındaki bir sınır teşkil ettiğine inanırdı. Ama artık geniş kitlelerin inançlarını yitirmesine, bütün dinlerin tıpkı bir zamanlar yeni dünyaları keşfetseler de şimdi limanlarımızda çürüyen o eski gemiler gibi ağaç kurtlarının saldırısına uğramasına, küçük çocukların Tanrı'yla alay etmesine rağmen darağacından nasıl bir umut bekliyorsunuz? Mahkûmların karanlık ruhlarını tıpkı Voltaire ve M. Pigault-Lebrun'ün yaptığı gibi kendinizin bile kuşku duyduğu bir şeyin içine hangi hakla atıyorsunuz? Onları kuşkusuz mükemmel bir

ihthiyar olan hapis hane rahibine teslim ediyorsunuz; ama o inanıyor mu ve inandırıyor mu? Yüce görevine bir angarya gözüyle mi bakıyor? İdam arabasında cellatla yan yana oturan bu yaşlı adamın hâlâ rahip olduğuna inanıyor musunuz? Yürekli ve yetenekli bir yazar bizden önce bunu söylemişti: *Günah çıkaran rahibi ortadan kaldırdıktan sonra celladı hâlâ muhafaza etmek korkunç bir şey!*

Kendi kafalarına göre hareket eden kendini beğenmişlere bakılırsa bunlar hiç kuşkusuz “duygusal gerekçeler”. Akıl gerekçelerine tercih ettiğimiz duygusal gerekçeler mükemmeldir. Zaten her iki gerekçelendirmenin de birbirleriyle bağlantılı olduğunu unutmayalım. *Suçlar ve Cezalar Hakkında, Yasaların Ruhu*’ndan etkilenmiştir. Beccaria, Montesquieu’den esinlenmiştir.

Akıl, duygu ve deneyim bizim içindir. Ölüm cezasının kaldırıldığı örnek ülkelerde bu cezayı gerektirecek suçlar her yıl giderek azalıyor. Bunu bir düşünün.

Yine de şu an için meclisin şaşkınlıkla yapmış olduğu gibi ölüm cezasının birden ve tamamen kaldırılmasını talep ediyoruz. Aksine, temkinliliğin bütün deneyimlerini, bütün tedbirlerini, bütün araştırmalarını istiyoruz. Zaten sadece ölüm cezasının kaldırılmasını değil, ceza yasanın tepeden tırnağa, sürgünden giyotine kadar yeniden düzenlenmesini bekliyoruz; zaman böyle bir görevin mükemmel bir şekilde yerine getirilmesine yardımcı olacak. Bu konuyla ilgili olarak uygulanabilir olduğuna inandığımız düşünceler sisteminin geliştirilerek hayata geçirilmesini talep ediyoruz. Kalpazanlık, kundakçılık, nitelikli dolandırıcılık vs. gibi suçların dışında bütün davalarda bu andan itibaren başkanın jüriye şu soruyu sormasını istiyoruz: *Suçlu bu suçu çıkarı yüzünden mi, yoksa tutkularının etkisiyle mi işlemiştir?* Jürinin yanıtı: *Tutkularının etkisiyle* ise ölüm cezası verilemez. Bu durum en azından birkaç insafsız infazı engelleyecektir. Ulbach ve Debacker kurtulmuş olacaktı. Othello artık giyotine gönderilmeyecekti.

Zaten ölüm cezası sorununun her geçen gün olgunlaştığı konusunda kimse kuşku duymasın.

En dikkatli ceza hukuku uzmanları ölüm cezasının bir aşırıdan beri zafiyetin, güçsüzlüğün, yakın bir ölümün belirtisi olarak giderek azaldığına dikkat etsinler. İşkence ortadan kayboldu. Çark ortadan kayboldu. Darağacı ortadan kayboldu. Garip şey! Gıyotinin kendisi bir ilerlemeyi temsil ediyor.

M. Guillotin insanları seven biriydi.

Evet, Farinace ve Vuglans'ın, Delancre ve Isaac Loisel'in, Oppède ve Machault'nun sivri dişli ve gözü doymaz korkunç Themis'i güçten düşüyor, zayıflıyor, ölüyor.

İşte Grève bile artık onu istemiyor. Eski kan içici temmuzda iyi bir tavır sergiledi. Artık daha mükemmel bir hayat sürmek ve son güzel eyleminin saygınlığıyla anılmak istiyor. Üç yüz yıldır bütün darağaçlarına konukseverlik gösterse de artık eski mesleğinden utanıyor. Lanetli isminin unutulmasını istiyor. Celladı reddediyor. Kaldırım taşlarını yıkıyor.

Şu an ölüm cezası Paris'in dışına çıkıyor. Paris'ten dışarı çıkmanın uygarlığın da dışına çıkmak anlamına geldiğini belirtelim.

Bütün belirtiler bizden yana. Pygmalion'un yarattığı Galatea gibi Guillotin'in yaptığı o iğrenç düzeneğe ya da daha doğrusu o tahta ve demirden canavar kendinden beziyor, suratını asıyor. Bir bakış açısına göre, yukarıda sıraladığımız dehşet verici infazlar en mükemmel belirtilerdir. Gıyotin tereddüt ediyor, darbesini indirecek gücü kendisinde bulamıyor. Ölüm cezasının bütün eski düzeneği çattırıyor.

Bu alçak aletin Fransa'dan gideceğini ve Tanrı izin verirse ona indireceğimiz sert darbelerle topallayarak gideceğini ümit ediyoruz.

Gidip kendini uygarlaşan Osmanlı'ya, onu istemeyen gelişmemiş topluluklara⁶ değil, barbar toplumlara kabul

6 Otahtiti [Tahiti] "parlamentosu" ölüm cezasını kaldırdı. (V.H.)

ettirsin ve uygarlık merdivenin birkaç basamak altına inip İspanya'ya ya da Rusya'ya yerleşsin.

Geçmişin toplumsal yapılanması üç dayanağın üzerinde duruyordu: rahip, kral, cellat. Uzun süre önce bir ses: *Tanrılar gidiyor!* dedi. Son olarak bir başka ses yükselip haykırdı: *Krallar gidiyor!* Şimdi üçüncü bir sesin yükselmesinin zamanıdır: *Cellat gidiyor!*

Eski toplum bu şekilde yavaş yavaş çökecek; böylece kader geçmişin yok olmasını tamamlayacak.

Tanrılar için üzülenlere: Tanrı kalıyor, denebilir. Krallar için üzülenlere: Vatan kalıyor, denebilir. Cellat için üzülenlere söylenecek bir şey yok.

Ve düzenin cellatla birlikte yok olacağını sanmayın. Geleceğin toplumunun kubbesinin kemeri bu iğrenç kilit taşı olmadığı için çökmeyecek. Uygarlık birbirini izleyen bir dizi dönüşümden başka bir şey değildir. O halde neye tanık olacaksınız? Ceza yasasının dönüşümüne. İsa'nın insani yasası nihayet anayasa halini alıp etrafına ışıklar saçacak. Suça bir hastalık gözüyle bakılacak ve bu hastalığın sizin hâkimleriniz yerine doktorları, sizin kürek mahkûmiyetleriniz yerine hastaneleri olacak. Özgürlük ve sağlık bütünleşecek. Kızgın demir ve ateş yerine yağ ve reçine kullanılacak. Öfkeyle cezalandırılan kötülük şefkatle tedavi edilecek. Her şey çok basit ve çok yüce olacak. Çarmıh darağacının yerini alacak. Hepsi bu.

15 Mart 1832

TRAJEDİ HAKKINDA BİR KOMEDİ⁷

Kişiler

BAYAN DE BLINVAL
ŞÖVALYE
BAY ERGASTE
İÇLİ BİR ŞAİR
FİLOZOF
ŞİŞMAN BİR BEYEFENDİ
SISKA BİR BEYEFENDİ
KADINLAR
UŞAK

---

7 Burada *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*'nün 3. baskısında yer alan diyalog türündeki önsözünü yeniden basmamız gerektiğini düşündük. Okurken bu kitabın ilk baskılarının hangi siyasi, ahlaki ve edebi eleştirilere maruz kaldığını hatırlamak gerek. (V.H.)

(Bir salon.)

İÇLİ ŞAİR

(Okur.)

*Ertesi gün geçerken adımlar ormanı
Nehir boyunca gezinen bir köpek havaladı
Ve güzel kız yeniden oturdu antik şatonun eski kulesine
Gözleri yaşlar içinde
Yüreğindeki korkuyla
Kederli Isaure başladı dalgaların inleyişini duymaya
Ama artık işitmiyordu mandolini
Kibar müzisyenin ezgilerini!⁸*

DİNLEYİCİLER

Bravo! Harika! Büyüleyici!

(Alkışlar.)

BAYAN DE BLINVAL

Bu sonda gözleri yaşartan tasvir edilemez bir gizem var.

İÇLİ ŞAİR

(Mütevazı bir şekilde.)

Felaketin üstü örtülü.

---

8 Le lendemain, des pas traversaient la forêt,
Un chien le long du fleuve en aboyant errait;
Et quand la bachelette en larmes
Revint s'asseoir, le coeur rempli d'alarmes,
Sur la tant vieille tour de l'antique *châtel*,
Elle entendit les flots gémir, la triste Isaure,
Mais plus n'entendit la mandore
Du gentil ménestrel!

ŞÖVALYE

(Başını iki yana sallayarak.)

Mandolin, müzisyen, demek bunlar romantik!

İÇLİ ŞAİR

Evet beyefendi, ama sağduyulu, gerçek romantizm. Ne bekliyordunuz ki? Bazı tavizler vermek gerek.

ŞÖVALYE

Tavizler! Tavizler! Beğeniler bu şekilde sıradanlaşıyor. Şu dörtlüğü bütün romantik mısralara tercih ederim:

Gentil-Bernard'a

Pindos'tan ve Kythira'dan haber edildi

Sevme sanatının bu cumartesi

Eğlence sanatını akşam yemeğine davet ettiği

İşte gerçek şiir! *Cumartesi akşam yemeğini eğlence sanatında yiyen sevme sanatı!* İşte bu! Ama günümüzde *mandolinden, müzisyenden* söz ediliyor. Artık *kısa şiir* yazılmıyor. Şair olsaydım, *kısa şiirler* yazardım, ama şair değilim.

İÇLİ ŞAİR

Yine de mersiyeler..

ŞÖVALYE

Kısa şiir beyefendi.

(*Bayan de Blinval'e alçak sesle.*)

Üstelik *châtel* Fransızca değil, ona *castel* denir.

BİRİSİ

(*Şaire.*)

Bir gözlemimi belirtmek isterim beyefendi. Antik diyorsunuz, neden gotik değil?

İÇLİ ŞAİR

Şiirde gotik kullanılmaz.

BİRİSİ

Tamam, o zaman durum farklı.

İÇLİ ŞAİR

(*Devam eder.*)

Gördüğünüz gibi beyefendi, yetinmeyi bilmek gerekiyor. Fransız mısraının yapısını bozup bizi Ronsard'ların

ve Brébeuf'lerin dönemine geri götürmek isteyenlerden değilim. Ben ılımlı bir romantığım. Duygulara hitap ederim. Mısralarımın kanlı, ürkütücü değil, yumuşak, düşsel, melankolik olmalarını isterim. Felaketleri gizlerim. Deli, hayal güçleri taşkın insanlar olduğunu bilirim... Hanımlar, baksanıza, yeni romanı okudunuz mu?

KADINLAR

Hangi romanı?

İÇLİ ŞAİR

Bir İdam Mahkûmunun...

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Bu kadarı yeter beyefendi! Ne söylemek istediğinizi anlıyorum. Kitabın ismi bile sinirlerimi bozuyor.

BAYAN DE BLINVAL

Benim de. Korkunç bir kitap. Bende var.

KADINLAR

Göstersenize, göstersenize.

(Kitap elden ele dolaşır.)

BİRİSİ

(Okuyarak.)

Bir idam mahkûmunun...

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Lütfen hanımefendi!

BAYAN DE BLINVAL

Gerçekten de, insanı kâbuslar görmeye sürükleyen, hasta eden iğrenç bir kitap.

BİR KADIN

(Alçak sesle.)

Bu kitabı okumam gerek.

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Ahlaki değerlerin her geçen gün yozlaştığını kabul etmek gerekir. Tanrım, ne iğrenç bir düşünce! İnfaz gününü, ölüme mahkûm olmuş bir adamın fiziki acılarını, yaşadığı manevi işkenceleri, tek birini bile atlamadan araştırmak, çözümlmek! Bu acımasızlık değil mi? Hanımlar, böyle

bir düşüncüyü benimseyen bir yazarın ve bu yazarı okuyan
bir halkın var olduğunu tasavvur edebiliyor musunuz?

ŞÖVALYE

Gerçekten de küstahlığın bu kadarı fazla.

BAYAN DE BLINVAL

Yazarın ismi neymiş?

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

İlk baskıda ismi yok.

İÇLİ ŞAİR

İki romanı daha olan adam... bak sen, isimlerini unuttum. Morgue Sokağı'nda başlayıp Grève'de bitiyor. Her bölümde bir dev bir çocuğu yiyor.

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

O kitabı okudunuz mu beyefendi?

İÇLİ ŞAİR

Evet beyefendi, olay İzlanda'da geçiyor.

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

İzlanda'da, ne korkunç!

İÇLİ ŞAİR

Ayrıca mavi bedenli canavarlardan söz ettiği odlar, baladlar da yazdı.

ŞÖVALYE

(Gülerek.)

Mavi şeytanlar! Çılgınca mısralar olmalı.

İÇLİ ŞAİR

Bir de dram yayımladı, bunlara dram diyorlar, içinde şöyle güzel bir mısra vardı:

Yarın yirmi beş haziran bin altı yüz elli yedi.

BİRİSİ

Ah! O mısra!

İÇLİ ŞAİR

Hanımlar anlayacağınız gibi bunu rakamla da yazmak mümkün:

25 Haziran 1657.

(Güler, herkes de ona katılır.)

ŞÖVALYE

Günümüz şiirine özgü bir şey.

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Şuraya bakın! Bu adam şiir yazmayı bilmiyor! Adı neydi?

İÇLİ ŞAİR

Telaffuz etmesi zor bir isim. İçinde got, vizigot, ostrogot gibi bir şeyler var.

(Güler.)

BAYAN DE BLINVAL

Aşağılık bir adam.

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

İğrenç bir adam.

GENÇ BİR KADIN

Onu tanıyan biri bana...

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Onu tanıyan birini mi tanıyorsunuz?

GENÇ KADIN

Evet, onun inzivaya çekilmiş sakın, sıradan biri olduğunu söylüyor, günlerini küçük çocuklarıyla oynayarak geçiriyormuş.

İÇLİ ŞAİR

Ve rüyasında karanlık olayları gördüğü geceler. Bak sen, bir anda ağzımdan bir mısra döküldü:

Ve rüyasında karanlık olayları gördüğü geceler.

Güzel bir durak. Başka bir kafiye bulamadım. Tamam işte! *Lanetler.*

BAYAN DE BLINVAL

*Quidquid tentabat dicere, versus erat.*⁹

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Demek bu yazarın küçük çocukları varmış. Böyle dehşet verici bir roman yazan adamın çocuklarının olması imkânsız hanımefendi!

⁹ “Söylemeye çalıştığı her şeyi mısraa uydurmaya çalışıyor.” (*Trista*, IV. 10, 26) Ovidius da kendisinden neredeyse aynı şekilde söz ederdi. (V.H.)

BİRİSİ

Ama bu romanı hangi amaçla yazmış?

İÇLİ ŞAİR

Ben nereden bileyim?

FİLOZOF

Sanırım ölüm cezasına karşı çıkmak için.

ŞIŞMAN BEYEFENDİ

Size söylemiştim, dehşet verici.

ŞÖVALYE

Şuraya bakın! Demek cellatla düello ediyor?

İÇLİ ŞAİR

Giyotine karşı korkunç bir öfkesi var.

SISKA BEYEFENDİ

Tahmin edebiliyorum. Tumturaklı sözler.

ŞIŞMAN BEYEFENDİ

Hayır. Bu kitapta ölüm cezasından söz eden iki üç sayfa var. Gerisi duygularla ilgili.

FİLOZOF

İşte burada hata yapmış. Bu konu üzerinde akıl yürütme-yi hak ediyordu. Bir dram, bir roman hiçbir şeyi açık bir şekilde ortaya koyamaz. Ayrıca kitabı okudum, berbattı.

İÇLİ ŞAİR

Tiksinti verici! Buna sanat mı diyorlar? Buna haddini aşmak, sınırları zorlamak denir. Üstelik o katili tanıyor muyum? Hayır. Ne yapmış? Bu konuda kimse bir şey bilmiyor. Belki de lanet olası adamın biriydi. Kimse benden tanımadığım biriyle ilgilenmemi bekleyemez.

ŞIŞMAN BEYEFENDİ

Kimsenin okuyucusuna yaşanan fiziki acıyı aktarmaya hakkı yok. Trajedilerde insanların kendilerini öldürdüklerini görüyorum, olsun, umurumda değil. Ama bu roman tüylerinizi diken diken ediyor, kâbus görmenize neden oluyor. Okuduktan sonra iki gün yataktan kalkamadım.

FİLOZOF

Üstelik soğuk ve sıradan bir kitap.

İÇLİ ŞAİR

Bir kitap!.. Bir kitap!..

FİLOZOF

Evet beyefendi, az önce sizin de söylediğiniz gibi, estetik bir yanı yok. Soyutlamalarla, öznel konularla ilgilenmiyorum. O kitapta benim kişiliğime uyan bir karakter göremiyorum. Üstelik tarzı ne basit ne anlaşılır. Arkaizm kokuyor. Söylemek istediğiniz buydu, değil mi?

İÇLİ ŞAİR

Kuşkusuz, kuşkusuz. Kişiliklere gerek yok.

FİLOZOF

Mahkûm hiç de ilginç biri değil.

İÇLİ ŞAİR

Nasıl ilginç olabilirdi ki? Bir suç işlemiş ve vicdan azabı duymuyor. Ben kendi mahkûmumun hikâyesini anlatsam tam tersini yapardım. Dürüst bir ailenin çocuğu. İyi bir eğitim almış. Aşk. Kıskançlık. Bir tek nedene bağlı olmayan bir suç. Ayrıca pişmanlıklar, pişmanlıklar, vicdan azapları. Ama insani yasalar ihlal edilmez. Ölmesi gerekir. Ve ölüm cezasıyla ilgili düşüncelerimi o zaman anlatırdım. İşte bu!

BAYAN DE BLINVAL

Ah! Ah!

FİLOZOF

Bağışlayın. Beyefendinin sözünü ettiği kitap hiçbir şeyi kanıtlamayacaktır. Öznel sorunlar genel sorunları belirleyemez.

İÇLİ ŞAİR

Tamam o zaman! Daha iyi; kahraman olarak neden, örneğin, Malesherbes'i, erdemli Malesherbes'i seçmeyeyim ki? Neden son gününü, çektiği acıyı anlatmayayım ki? O zaman muhteşem ve soylu bir yapıt ortaya çıkardı! Ağlayabilir, titreyebilir, giyotin sehпасına onunla çıkmayı isteyebilirdim.

FİLOZOF

Ben istemezdim.

ŞÖVALYE

Ben de. Sizin Bay Malesherbes'iniz aslında bir devrimciydi.

FİLOZOF

Malesherbes'in giyotin sehpası ölüm cezasına karşı genel anlamda hiçbir şey kanıtlayamaz.

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Ölüm cezası! Bunun hakkında konuşmak neye yarar? Ölüm cezası sizi ne ilgilendirir? Kitabında bize kâbuslar gördürecek bir konuyu ele almasına bakılırsa bu yazar kötü bir aileden gelmiş olmalı.

BAYAN DE BLINVAL

Ah! Evet, kötü yürekli biri olmalı!

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Bakışlarımızı hâpishanelere, kürek mahkûmlarının kadirgalarına, Bicêtre'e yöneltmeye zorluyor. Bu hiç hoş değil. Oraların çirkef kuyusuna benzediğini herkes biliyor. Toplum bunlarla neden ilgilenir ki?

BAYAN DE BLINVAL

Yasaları çocuklar yapmıyor.

FİLOZOF

Ah! Yine de olayları gerçeğe dayanarak tasvir edince...

SISKA BEYEFENDİ

Evet! Eksik olan da bu gerçeklik. Bir şairin bu konuda bir şeyler bilmesini nasıl beklersiniz ki? Bunun için en azından başsavcı olmak gerek. Bakın, bir gazetenin bu kitaptan yaptığı bir alıntıda ölüm kararı yüzüne okunduğu sırada mahkûmun hiçbir şey söylemediğini okudum; ben o anda bir mahkûmun korkunç bir çığlık attığına tanık olmuştum.

FİLOZOF

Müsaade ederseniz...

SISKA BEYEFENDİ

Bakın beyler, giyotin, Grève, insana tiksinti veren şeyler. Bunun kanıtı, insanın beğenilerini zedeleyen bu kitabın

sizin saf, içtenlikli, naif duygular yaşamanızı engellemesi. Düzgün bir edebiyatın savunucuları ne zaman ayağa kalkacaklar? Fransa Akademi üyesi olmayı isterdim, iddiamelerim belki de bana bu hakkı sağlar. İşte Bay Ergaste da geldi. *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü* hakkında ne düşünüyor?

ERGASTE

Beyefendi inanın ne okudum, ne de okurum. Dün akşam Bayan de Sénange'daki akşam yemeğinde Markiz Morival, Dük Melcour'a o kitaptan söz etti. Mahkeme heyetine, özellikle de Başkan Alimont'a karşı çıkıldığı söyleniyor. Floricour rahibi de öfkeleni. Dine ve monarşiye karşı bölümler de varmış. Kralın başsavcısı olsaydım!..

ŞÖVALYE

Ah elbette! Kralın savcısı... anayasa... ve basın özgürlüğü! Yine de bir şairin ölüm cezasının kaldırılmasını istemesinin iğrenç bir şey olduğunu kabul edersiniz. Ah! Ah! Eski rejimde biri işkenceye karşı bir roman yazacaktı, öyle mi!.. Ama Bastille'in ele geçmesinden sonra her şey yazılabiliyor. Kitaplar çok korkunç etkiler yaratıyor.

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Korkunç. Eskiden herkes sakindi, hiçbir şey düşünülüyordu. Fransa'da haftada en fazla iki kelle uçuruluyordu. Kimsenin sesi çıkmaz, bu infazlar skandala dönüştürülmezdi. Kimse bunları düşünmezdi. Ama işte başınızı çok ağrıtabilecek bir kitap!

SISKA BEYEFENDİ

Bir jüri üyesi okuyup onu mahkûm etmeli!

ERGASTE

Böyle bir şey vicdanları rahatsız eder.

BAYAN DE BLINVAL

Ah! Kitaplar! Kitaplar!.. Bunun bir roman olduğunu kim söyleyebilir?

İÇLİ ŞAİR

Kuşkusuz pek çok kitabın toplumsal düzeni yıkıcı etkileri var.

SISKA BEYEFENDİ

Romantik beylerin dilde de devrim yapmalarını bir kenara bırakalım.

İÇLİ ŞAİR

Farkı görelim beyefendi, romantik var romantik var.

SISKA BEYEFENDİ

Zevksizlik, zevksizlik.

ERGASTE

Haklısınız. Zevksizlik.

SISKA BEYEFENDİ

Söyleyecek başka söz yok.

FİLOZOF

(Bir kadının koltuğuna dirseğini yaslayarak.)

Mouffetard Sokağı'nda bile konuşulmayacak şeylerden söz ediyorlar.

ERGASTE

Ah! İğrenç kitap!

BAYAN DE BLINVAL

Hey! Şömineye atmayın. Ödünç aldım.

ŞÖVALYE

Bana bizim dönemimizden söz edin. O zamandan beri beğeniler ve ahlaki değerler ne kadar yozlaştı! Bizim dönemimizi hatırlıyor musunuz Bayan de Blinval?

BAYAN DE BLINVAL

Hayır beyefendi, hatırlamıyorum.

ŞÖVALYE

Dünyanın en uysal, en neşeli, en nüktedan halkıydık. Hep güzel şenlikler yapılır, hep güzel mısralar yazılırdı. Her şey muhteşemdi. Bin yedi yüz... Damiens'in¹⁰ idam

---

10 Kral XV. Louis'ye suikast girişiminde bulunan Robert-François Damiens (1715-1757).

edildiği yıl, Bay de la Harpe'nin Bayan de la maréchale de Mailly'nin büyük balosunda seslendirdiği madrigal kadar mükemmel bir şey olabilir miydi?

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

(İçini çekerek.)

Mutlu zamanlardı. Artık gelenekler de, kitaplar da tiksinti veriyor. Boileau bunu şu güzel mısrasında anlatmıştı:

Geleneklerin yozlaşmasını sanatın çöküşü izler.

FİLOZOF

(Şaire alçak sesle.)

Akşam yemeğini burada mı yiyeceğiz?

İÇLİ ŞAİR

Evet, birazdan.

SISKA BEYEFENDİ

Artık ölüm cezasının kaldırılması isteniyor ve bunun için acımasız, ahlaksız, değersiz kitaplar yazılıyor, *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*'ymüş.

ŞİŞMAN BEYEFENDİ

Sevgili dostum, artık o lanetli kitaptan söz etmeyelim; size rastladığıma göre, temyiz başvurusunu üç hafta önce reddettiğimiz o adamı ne yaptığınızı söyler misiniz?

SISKA BEYEFENDİ

Ah! Biraz sabredin! Buraya tatile geldim. Biraz soluk almama izin verin. Döndüğümde hallederim. Yine de çok gecikmişse, yardımcıma yazarım...

UŞAK

(İçeri girer.)

Hanımfendi yemek hazır.

I

Bicêtre

Ölüm cezası!

İşte beş haftadan beri beni varlığıyla donduran, ağırlığıyla ezen bu tek düşünceyle yaşıyorum!

Eskiden, haftaların yıllar gibi geçtiğini hissettiğim için böyle diyordum, diğerleri gibi sıradan bir insandım. Her günün, her saatin, her dakikanın ayrı bir düşüncesi vardı; genç ve girişken zihnim beni eğlendirmek için bitmek tükenmek bilmeyen fantezilerini peş peşe, düzensizce önüme yuvarlamaktan keyif alır, hayatın o kaba ve ince kumaşını işlemlerle süslerdi. En esashıları genç kızlar, heybetli piskopos cübbeleri, kazanılmış savaşlar, gürültülü ve ışıldayan tiyatrolar ve yine genç kızlar ve geceleri kestane ağaçlarının geniş dallarının altında yapılan hüznü gezintilerdi. Hayal gücüm hep bir şenliğin coşkusu içindeydi; istediğimi düşünebilmekte özgürdüm.

Şimdi tutsağım. Bedenim bir zindanda demirlere bağlı; zihnim korkunç, kanlı, karşı konulmaz bir düşüncenin esiri! Tek düşüncem, tek inancım, tek gerçekliğim var: Ölüm cezası!

Ne yaparsam yapayım hep orada, kurşundan bir külçeyi andıran, zihnimdeki her şeyi kovalayan, başımı çevirdiğim-

de ya da gözlerimi kapadığımda beni buz kesmiş elleriyle sarsan bu katlanılmaz düşünce hep yanı başımda, hep karşımda. Zihnimin ondan kaçmak istediği bin bir kılığa girip bana söylenen her söze korkunç bir nakarat gibi karışıyor, benimle birlikte zindanımın iğrenç parmaklıklarına yapışıyor, uyanırken yakamı bırakmıyor, çırpınışlarla dolu uykumda beni gözleyip rüyalarımın bir bıçak şeklinde giriyor.

Onun bakışları altında sıçrayarak uyandığımda, — Yok canım, sadece bir rüya! — Unut gitsin! diyor, etrafımı saran korkunç gerçeğin, hücremin ıslak ve nemli döşeme taşlarının, gece lambamın solgun ışığının, giysilerimin kaba kıvrımlarının, fişekliği zindanın parmaklığının arasından parıldaayan askerin iç karartıcı suratının üzerinde yazan o lanetli düşünceyi görmek için ağır gözkapaklarımı aralamama fırsat vermeden bir sesin kulağıma: — Ölüm cezası! sözlerini fısıldadığını duyar gibi oluyorum.

II

Güzel bir ağustos sabahıydı.

Davamın başlamasının, ismimin ve suçumun bir cesedin etrafındaki leş kargaları gibi duruşma salonunun sıralarına çöken izleyiciler güruhunu bir araya getirmesinin, hâkimlerin, tanıkların, avukatların, savcılarının kâh gülünç, kâh kanlı, ama her zaman kasvetli ve lanetli yüzlerinin gözlerimin önünde sürekli bir hayal gibi belirmesinin üzerinden üç gün geçti. İlk iki gece endişe ve korkudan uyuyamamış, üçüncü gece iç bunalıtı ve yorgunluktan uykuya dalmıştım. Gece yarısı karar vermek için görüş alışverişinde bulunan jürinin yanından ayrılıp, beni zindanımdaki saman yığının üzerine bıraktıklarında hemen unutuşun derin uykusuna gömülmüştüm. Bunlar günlerden beri dinlendiğim ilk saatlerdi.

Deliksiz bir uyku çekerken beni uyandırmaya geldiler. Bu kez gardiyanın demir ayakkabılarıyla attığı ağır adımlar, anahtar destesinin şingirtisi, sürgülerin boğuk gıcirtısı beni uyandırmaya yetmemiş, uykudan uyanmam için güçlü eliyle koluma yapışıp kalın sesiyle kulağıma: — Hadi kalksanıza! demesi gerekmişti. Gözlerimi açıp ürkek ürkek doğrudum. O sırada hücremin yüksek ve dar penceresine baktığımda, yan koridorun gökyüzünü belli belirsiz seçebilmeme izin veren tavanının arasından bir cezaevinin karanlıklarına alışkın olanların çok iyi bildikleri o sarı yansımayı, güneşi gördüm.

— Hava güzel, dedim gardiyana.

Bir süre bir şeyler söyleme zahmetine katlanmanın duraksamasıyla bana cevap vermeyen gardiyan, sonunda kendini zorlayarak mırıldandı:

— Olabilir.

Yarı uyuşuk zihnim, gülümseyen dudaklarım, tavanı harelendiren o yaldızlı yansımaya diktiğim bakışlarımla kıvılcıktan bekledim.

— İşte güzel bir gün, diye tekrarladım.

Adam: — Evet, sizi bekliyorlar, diye karşılık verdi.

Sineğin uçuşunu durduran bir ağı andıran bu birkaç söz beni şiddetle gerçekliğin ortasına fırlattığında kasvetli duruşma salonu, kanlı paçavralar giymiş hâkimlerin at nalına benzeyen oturma düzeni, ahmak yüzlü tanıkların sıraları, oturduğum sıranın yanında bekleyen iki jandarma, salınan siyah cübbeler, gölgelerin derinliklerinde kıvılcıktan bekleyen başlar ve ben uyurken hakkımda karar veren on iki jüri üyesinin bakışları aniden hayalimde bir şimşegin ışığı gibi canlandı.

Ayağa kalktığımda dişlerim takırdıyor, bacaklarım tutmuyor, titreyen ellerim giysilerimi nerede bulacaklarını bilemiyordu. Attığım ilk adımda küfesi ağızma kadar dolu bir hamal gibi sendelesen de zindancının peşinden gittim.

Kapımın eşliğinde beni bekleyen iki jandarmadan biri kelepçemi takıp küçük garip anahtarını özenle çevirdi. Hiç

umursamadım: Bu bir makinenin üzerine eklenen bir başka makineydi.

Bir iç avludan geçerken sabahın serin havası beni canlandırdı. Başımı kaldırdım. Gökyüzü maviydi ve güneşin uzun bacalarla aralanan sıcak ışınları hapishanenin uzun ve kasvetli duvarlarının tepesinde geniş açılar oluşturuyordu. Hava gerçekten de güzeldi.

Dönerek tırmanan bir merdiveni çıkıp, bir koridoru, sonra bir diğerini, ardından üçüncüyü geçtiğimizde alçak bir kapı açıldı. Gürültünün karıştığı sıcak bir hava yüzüme çarptı. Bu duruşma salonundaki kalabalığın esintisiydi. İçeri girdim.

Salonun kapısında belirmemle silah şakırtıları ve konuşmaların uğultusu duyuldu. Sıralar hareketlendi, iskemleler gıcırdadı ve uzun salon boyunca askerlerin önlerine etten bir duvar ördüğü iki yandaki izleyici kitlesinin arasından yürürken bütün bu şaşkın ve yana eğilmiş başları hareket ettiren iplerin birbirine bağlandığı merkezde olduğumu hissettim.

O anda kelepçelerimin olmadığını fark etsem de ne zaman ve nerede çözdüklerini hatırlayamadım.

Ardından salona büyük bir sessizlik çöktü. Yerime gelmiştim. Kalabalığın uğultusuyla birlikte düşüncelerimin uğultusu da dindi. Şimdiye kadar hayal meyal görebildiğim şeyi, nihai anın geldiğini, burada hakkımda verilecek kararı duymak için bulunduğumu aniden net bir şekilde anladım.

Aklıma gelen bu düşüncenin bende hiçbir ürperti yaratmadığını nasıl açıklayacağımı bilemiyorum. Şehrin havası ve gürültüsü açık pencerelerden özgürce içeri giriyordu, salon bir düşün için hazırlanmış gibi aydınlıktı, güneşin neşeli ışınları sağda solda pencerelerin kâh yere uzanmış, kâh masaların üzerine yayılmış, kâh duvarların köşesinde kırılmış ışıltılı gölgelerini çiziyordu ve her bir pencerenin bu parlıtlı eşkenar dörtgeninden geçen ışık huzmesi havada altın tozundan büyük bir prizma oluşturuyordu.

Salonun arka köşesindeki hâkimler muhtemelen davanın kısa bir süre sonra bitecek olmasının sevinciyle hallerinden memnun görünüyorlardı. Mahkeme başkanının bir camın yansımasıyla hafifçe aydınlanan yüzünde dingin ve iyimser bir ifade vardı; genç yardımcısı da cübbesinin geniş yakalığını büzüştürerek özellikle arkasına oturmuş olan pembe şapkalı güzel bir kadınla âdeta neşe içinde sohbet ediyordu.

Sadece jüri üyeleri solgun ve bezgin görünüyorlardı, ama bu yorgunluk hiç kuşkusuz bütün gece uyumamış olmalarından kaynaklanıyordu. Bazıları esniyordu; tavırları ölüm cezasına karar vermiş kişilere hiç benzemiyordu ve bu iyi niyetli burjuvaların yüzüne derin bir uyku arzusundan başka hiçbir ifade yansımiyordu.

Karşımdaki pencere ardına kadar açıldı. Rıhtımdaki çiçekçilerin gülüşmelerini duyuyor, pencerenin kenarındaki taştan yarıktan güneşin ışınlarıyla parlayan küçük, sarı, güzel bir çiçeğin rüzgârla oyun oynadığını görüyordum.

Bunca zarif duyumun ortasında kasvetli bir düşünce nasıl belirebilirdi? Havanın ve güneşin coşkusuyla özgürlükten başka bir şey düşünmek bana imkânsız göründü; umut etrafımdaki gün ışığı gibi içimi kapladı ve kendime güvenerek özgürlüğü ve hayatı ümit eder gibi hakkımda verilecek kararı bekledim.

Bu arada herkesin beklediği avukatım geldi. Güzel bir kahvaltı yapmıştı. Yerine oturup gülümseyerek bana doğru eğildiğinde:

— Ümitliyim, dedi.

Ben de gülümseyerek alçak sesle:

— Öyle mi? diye sordum.

— Evet, henüz ne karar verdiklerini bilmiyorum, ama hiç kuşkusuz cinayette kasıt reddedilmiştir, bu yüzden ömür boyu kürek cezası vereceklerdir.

— Siz ne diyorsunuz bayım? Ölmek yüz kere daha iyidir! diye öfkeyle cevap verdim.